

JUBILEJI

Tatjana Pregl Kobe

RESNIČNI SVET V PRAVLJIČNIH PODOBAH Ob osemdesetletnici Jelke Reichman

Slikarka in ilustratorica Jelka Reichman spada v generacijo ustvarjalk, ki so močno posegle v zgodovino slovenske ilustracije za otroke. S svojim značilnim umetniškim izrazom je v skoraj šestih desetletjih svojega ustvarjanja zaznamovala številne generacije mladih bralcev. Priljubljenost njenih knjig se prenaša iz roda v rod. Današnji očetje in mame, dedki in babice kupujejo knjige iz svoje mladosti za svoje otroke in vnuke. Predvsem slikanice. Njene ilustracije, odprte z navdihom, podprte z rokopisom in razprostrte z barvami, vračajo gledalca njenih slikanic v tista stanja, v katerih se misel in podoba enakovredno srečujeta. Nekje vmes med liričnostjo in likovnostjo leži točka, v kateri iskra na vrhuncu iskrenosti preskoči iz besede v dejanje. Ne gre le za podobo, ne gre le za besede, nekje vmes je ravnovesje, ki ustvari podobo slikanice kot celoto.

Motivni svet Jelke Reichman izhaja iz njenega navdušenja nad drobnimi malenkostmi, predmeti in situacijami iz vsakdanjega življenja, ki jih večina sicer pogosto spregleda. Inventivni ilustratorji so navadno dobri opazovalci in v tem smislu ustvarjalno raziščejo in ulovijo prav to, česar večina ne opazi. Tako so na njenih ilustracijah svoj prostor našli mnogi na videz banalni in nepomembni elementi, ki pa ilustratorici predstavljajo simbolno navezavo na njen osebni, notranji svet spominov in občutkov. V njeni ilustraciji se vidi, da se detajlom ne more izogniti, a biti morajo del celote. »Vidiš lahko cel kup predmetov, starih, zgodovinskih, z vseh vetrov. Eni so bolj dragoceni, a zloženi so v celoto. Tega se poskušam držati tudi pri svojem delu.«¹ Dejstvo je, da vizualne podobe za mnoge junake in predmete, upodobljene v slikanicah, največkrat najde kar pri sebi doma. Zaradi silne želje po nenehni navzočnosti lepih stvari okoli sebe, jih od nekdanjega zbira. Najraje v starinarnicah in na boljših trgih. Že kot otrok je bila lačna lepote, estetskih predmetov, ki jih tedaj ni bilo veliko. Ko je imela svoje gospodinjstvo, jih je začela zbirati, se razveselila ljubke porcelanaste skodelice, petrolejke, kipcev in starih punčk, vsega, kar jo je hranilo s svojo nadčasovno lepoto. Njen dom, kamor mi je bilo dano vstopiti pri pripravi katere izmed njenih razstav, je poln teh predmetov, ker ji dajejo občutek domačnosti in varnosti, poleg tega pa so prijazne stare punčke prirsčni modeli za njene ljubke ilustracije punčk, mehki plišasti medvedki pa za upodobitve Piki Ja-

¹ Jelka Reichman, *Album slovenskih ilustratorjev*, Mladinska knjiga, 2005, str. 56.

koba ali kakšnega drugega prijazno brundajočega medvedjega nadebudneža. Poleg starih, zgodovinsko bolj ali manj dragocenih predmetov, ki docela zapolnjujejo njen dom, se živi modeli za mačka Murija nemoteno potikajo po hiši ter pomagajo ustvarjati posebno ozračje, ki ga slikarka rabi za svoje ustvarjanje.

Ilustracije Jelke Reichman so marsikdaj sprožilci avtoričinih osebnih zgodb, ki prihajajo iz teh njenih znamenitih zbirk starinskih punčk in vseh drugih ljubkih predmetov, le da se odvijajo na papirni slikovni podlagi. Ta, nekakšen *joie de vivre*, ki lahko veje iz ilustratorčinih del, ji je od nekdaj pisan na kožo in zato poleg nostalgičnega značaja njene podobe vsebujejo tudi kanček humorja in radoživosti. Kot pravi sama, želi s tem, ko omenjene predmete vključuje v svoje delo, ohraniti spomin na čas brezskrbnega otroštva in mladosti ter drugih lepih trenutkov minulega časa. S tem, ko se vrača v preteklost, k nečemu, kar je minilo in česar ni več, hkrati sproža zavest o minljivosti, zaradi česar toliko bolj zaznava vsak trenutek. V takem načinu ustvarjanja ilustracij artikulira pomen besedila, pri čemer tudi sama nostalgično odkriva svojevrstno poetiko kot prijeten spomin na preteklost, na trenutke sreče in ugodja, kar je med ustvarjalci, ki danes tematizirajo mnoge problematične, pereče in tudi boleče teme, vse bolj redkost.

* * *

Rojena je bila 23. avgusta 1939 v Ljubljani, ob pol enajstih dopoldan, takrat, ko astrološko znamenje leva preide v astrološko znamenje device. Zato, pravi, ni več čisti lev in ne še prava devica. A ima značilnosti obeh: sončnost in srčnost ter ljubezen do vsega (od trave, miške, vrabca na oknu in vseh ljudi tega sveta, do dreves, kamnov in sonca ...), pa tudi natančnost, preciznost, vestnost, kar je pri njenem delu še kako pomembno. Za svoje delo je prejela številne nagrade in priznanja: 1972 – odkupno nagrado za grafiko v Slovenj Gradcu; 1974 – Kajuhovo nagrado za mladinske ilustracije in opremo treh letnikov revije *Kurirček*; 1975 – plaketo Zlata slikanica za ilustracije v slikanicah *Maček Muri* in *Šivilja in škarjice*; 1979 – Levstikovo nagrado založbe Mladinska knjiga² za ilustracije v slikanici *Cepecepetavček*; 1983 – plaketo za opremo knjige *Kje je luna* na sejmu knjig v Beogradu; 1984 – bronasto plaketo za ilustracije v slikanici *Zmaj Direndaj* na svetovni razstavi najlepših knjig v Leipzigu; republiško nagrado Vilko Gliha – Selan hrvaških založb za najlepšo slikanico za ilustracije *Leseni konjiček*; 1985 – priznanje mladinske redakcije Rosica iz Skopja za ilustracije v slikanici *ABC*; 2002 – nagrado Hinka Smrekarja za življenjsko delo; 2005 – Levstikovo nagrado za življenjsko delo; 2007 – nagrado izvorna slikanica za veliko slikanico *Sto ugank*; 2009 – Župančičevo nagrado za življenjsko delo. Leta 2011 je bila izbrana za Slovenko leta.

Mladost je preživela v predmestju Ljubljane, na Vodmatu. Njena starša sta bila učitelja. Med vojno nista imela službe, zato so živeli ob pomoči dedka, ki je bil obrtnik, in babice, ki je obdelovala majhen vrt. Sprva je šolo obiskovala v Koroški Beli, kjer sta po vojni delala njena starša, nato pa na Vrtači v Ljubljani. Vedno jo je vleklo v svoj intimni svet, kjer je lahko brala knjige in je bila doma domišljija. Njen najljubši predmet je bila slovenščina. Po končani VI. državni gimnaziji je študirala

² Vse v tem besedilu omenjene knjige, kjer ob naslovu in letnici ni navedene založbe, so izšle pri založbi Mladinska knjiga.

slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri prof. Mariju Preglju. Nekaj časa je poučevala likovno vzgojo na eni izmed ljubljanskih osnovnih šol, potem pa svoje znanje izpopolnjevala na podiplomskem študiju grafike pri prof. Riku Debenjaku in prof. Marjanu Pogačniku. Po letu 1972 se je profesionalno posvetila likovnemu ustvarjanju za otroke in mladino, v nekaterih delih tudi za odrasle bralce. Ni pa skrivnost, da si včasih vzame čas tudi za slikanje, predvsem za portrete svojih bližnjih. Vse življenje je najraje portretirala otroke, ki so kot modeli spontani, kar jo še posebej privlači. Vse do upokojitve je delala kot svobodna kulturna ustvarjalka. To je pomenilo, da jo je delo spremljalo ves čas in da ni imela določenega urnika, ne točne razmejitve med delom in prostim časom. Tako je še danes, ko riše in slika in ji kar naprej zmanjkuje časa. Od nekdaj so se ji ideje kar naprej zbirale v glavi in srcu, vse, kar se je dogajalo okoli nje in pritegnilo njeno pozornost, je v pravem trenutku našlo prostor v njenih ilustracijah. Ko jih je pri nastajanju ilustracij potrebovala, jih je morala le še narisati. Zaveda se, da ima veliko srečo in privilegij, da v življenju počne to, kar ima (še danes) najraje. Čeprav je bila po končanem študiju večkrat nagrajena tudi na drugih likovnih področjih, se je povsem posvetila knjižnim in revijalnim ilustracijam.

* * *

S svojimi ilustracijami je žela priljubljenost od prve upodobitve Kettejeve zgodbe *Šivilja in škarjice* v knjižni zbirki Čebelica³ (1964), ki ji jo je v upodabljanje zaupala takratna urednica Mladinske knjige Kristina Brenkova, in predelavami za ponovne natis, preko popularnega Ribičičevega *Miškolina* (1969), vse do prisrčnega prikaza Suhodolčanovih *Dvanajst slonov* (1976). Že takrat si je pri svojem delu zastavila cilj z ilustracijami motivirati in navdušiti najmlajše, kar je lahko dosegala samo z iskrenim in prepričljivim likovnim nagovorom. Takim, ki otrokom ponuja lepši in prijaznejši svet, svet živopisnih barv, v katerem je vse podrejeno učinkoviti pripovednosti naslikanih zgodb.⁴ Zato je njen likovni svet od vsega začetka idealiziran otroški svet. S svojimi prijaznimi podobami živali, rastlin in ljudi, predvsem pa otrok, se je priljubila generacijam najmlajših. Ostaja jim zvesta še danes.

Ilustrirala je preko dvesto knjig, mnoge so izšle tudi na tujem, nekatere – lahko bi jih uvrstili med klasike na literarno-likovnem področju – so se mnogim generacijam otrok za vedno vtisnile v spomin: poleg *Mačka Murija* predvsem *Pajacek in punčka*, *Zmaj Direndaj*, *Škrat Kuzma dobi nagrado*, *Cepecepetavček*, *Medvedki sladkosnedki*, *Zlata ladja*, *Pisani klobuček*, *Mižekmiž*, *Levi devžej*, *Uspavanke* in mnoge druge. Njen ustvarjalni opus, v katerem je v začetku prevladovala risba, je že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja postajal opaznejši, ko je po začetnih iskanjih postala risba le osnova za njene slikane ilustracije.

³ Njena prva slikanica *Šivilja in škarjice* (1964) je bila na osmih straneh s črno-belimi ilustracijami, a je ilustratorica dobila še eno priložnost, da jo je za zbirko Velike slikanice leta 1981 na novo naslikala v barvah.

⁴ »Srečo imam, da se moje podobe ljudi tako globoko dotaknejo. Če ne bi tako zelo vzljubili mojih ilustracij, kupovali slikanic in naredili takega buma, nikoli ne bi prišla tako daleč, kot sem. To mi je odprlo vrata in mi dalo moči za sprotno delo.« (*Rasla je Jelka, Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman*, Mladinska knjiga, 2019, str. 365)

Že v slikanici *Moj prijatelj Piki Jakob* (1972) je ob Kovičevem besedilu upodobila medvedka Pikija Jakoba, ki predstavlja značilno otroško življenje v mestu, kar je bilo izhodišče tudi za doživeto in bogato likovno zgodbo o dogodivščinah mačka Murija, pravega meščana z vsemi človeškimi lastnostmi. Zato je med njenimi najbolj znanimi ilustracijami nedvomno tudi slikanica *Maček Muri* (1975) pesnika Kajetana Koviča, kjer je pri uprizarjanju literarne predloge pogumno stopila na samosvojo pot s polno slikarsko barvitostjo in duhovito predrznostjo v izrazih glavnega junaka, plišastega medvedka in njegovih medvedjih prijateljev z gumbkasto privlačnimi očmi. Med odlični, čeprav ne tolikokrat ponatiskovani, spadata slikanici *Dvanajst slonov* (1976) pisatelja Leopolda Suhodolčana, ki kaže prikupno punčko Barbaro – le-ta ima najraje na svetu slone – v kompozicijsko vse bolj dinamično naravnanih prizorih, in *Cepecepetavček* (1979), v kateri nastopajo igrače in predmeti, ki so pisatelja očarali, ko je videl zbirko ilustratorkinih punčk, in mali pritlikavi velikoglavi junak. Iz njenih ilustracij vejejo toplina, ljubkost, prisrčnost in prijaznost. Naslikane postave otrok so izdelane v poudarjeno otroških telesnih proporcih. Obrazi so otroško okrogli, lica so mehka in zdravo zardela, oči so velike, iskrive in polne zaupanja, nosovi so drobni in usta ljubko majhna. Ilustrirani junaki tako na vsakem koraku pripovedujejo o nežnosti, iskrenosti, milini in pristnosti otroškega sveta.

* * *

V knjigah za otroke Jelka Reichman povezuje vse svoje ljubezni. Je slikarka, ki kljub strokovnosti in natančnosti pri slikanju ilustracij – za ozadja uporablja suhi pastel, barvne ploskve izpolni s tempera barvicami, podrobnosti pa se loti z barvnimi svinčniki – dovoli občutjem, da jo vodijo pri ustvarjanju. Čuti nadih poezije ali sporočilo pripovedi. Čuti literarno vsebino za najmlajše, za odraščajoče in tudi za odrasle bralce. Čuti sebe in vse okoli sebe, umetnost in sončnost življenja, iz katerega črpa navdih. Včasih se je spopadla tudi s podobami, kjer je morala izslikati ozračje strupeno mrzlega in hladnega prostora, občutje zagrenjenosti in temačnosti, ker je to zahtevala literarna predloga. Tako se je poglobila tudi v svet lačnih otrok s socialnega dna iz zgodb Prežihovega Voranca: zato so ilustracije za knjigo *Levi devžej* (1971) minimalistične, primerno likovno prečiščene, poleg tega pa je njena barvna paleta hladnejša, kar poudarja ozračje pisateljeve pripovedi. Iskalcem vzorov v preteklosti se je pridružila z ilustracijami za Zupančičevo knjigo *Deklica in kač in druge pripovedke* (1977). Po secesijskih zahtevah celotne podobe knjige jo je opremila z vinjetami in začetnimi incialkami ter tudi s črno-belimi ilustracijami, ujetimi v okvir: ilustracije, ki uhajajo čez rob, ne da bi ogrozile ostro začrtanost, vnašajo secesijsko dekorativnost in kompozicijo, hkrati pa ohranjajo ilustratorkin svet poudarjene lepote. Tudi vsebino del, ki jo je morala prevesti v likovni jezik za odraščajoče bralce, je upodobila s prepoznavno prizadetostjo, srčnostjo in milino, a tudi z doslednim poznavanjem predložene tematike. Tako je za Prešernovega *Povodnega moža* (1985) raziskala in občutila bidermajerski čas stare Ljubljane, takratno življenje, kulturo in način oblačenja. Risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi upodobljenimi predmeti, naravo in figurami ter odlično poznavanje obravnavane tematike so bili pri vživetju v to Prešernovo pesnitev bistvenega pomena. Te izjemne podobe še vedno predstavljajo enega od viškov njenega ustvarjanja. Je edina njena knjiga, ki se je

doslej uvrstila med *Bele vrane*.⁵ Kasneje je upodobila tudi Prešernovo *Pesem od lepe Vide* (1987), kjer je izrazito izpostavljena izpovednost kot ena izmed vrednot, ki jo Reichmanova vestno upošteva. Pri teh njenih ilustracijah – redkih, ki niso namenjene najmlajšim otrokom – je opazen slikarkin spoštljiv odnos do pesnikove pripovedi o nesrečni usodi lepe Vide. Slikanica temelji na dinamično zasnovanih in razgibanih prizorih, naslikanih iz najrazličnejših zornih kotov, ki zapletajo in razpletajo vsebino zgodbe.⁶

Velika slikanica po besedilu Kajetana Koviča *Pajacek in punčka* (1984) je skupaj z ilustracijami Jelke Reichman vpisana med klasiko slovenske otroške in mladinske književnosti. Govori o majhni punčki, ki je živela popolnoma sama, imela ni ne mame, ne očeta, ne brata ali sestre. Da ji ni bilo dolgčas, si je izmišljala zgodbe in šivala pisane pajacke iz blaga. Njen najljubši pajacek je oživel vsakič, ko ga je zbodla v srce, in ji pripovedoval čudovite zgodbe, dokler ni bilo srce prepolno iglic in je umrl. To se ji je le sanjalo, je objokano punčko tolažil pajacek, ko se je prebudil in iz njenega srca nežno pobral iglice. Žalostno sporočilo najmanjšim bralcem o osamljenosti, bolečini in trpljenju je ilustratorica upodobila vživeto, tako v umirjenih kompozicijah, s poudarki simbolno pomembnih detajlov kot s premišljeno izbiro umirjenih barv. Barve, ki jih sicer uporablja, so večinoma živahne in čiste, pogosto nežno pastelne, včasih, kadar se v zgodbi pokaže tudi temna stran življenja, pa se živahna barvna lestvica umakne čistejšim odtenkom, tokrat prevladi otožne modrovijolične barve. Z barvami ilustratorica podaja razpoloženje ali pa z njimi naslika razmerje med resničnostjo in domišljijo.

V slikanici *Medvedki sladkosnedki* (1984) je petnajst pesmi Srečka Kosovela, nežnega opazovalca narave, ki se rad igra ali uživa v miru, in čigar s svetlobo ožarjeno srce ponuja sončne verze. Pesmi, ki so namenjene najmlajšim, odlikujejo domiselnost, živahnost in ritmična zvočnost, kar je v izrazitem nasprotju z njegovo poezijo za odrasle, ki je pogosto temačna. Živalski svet, ki ga je po njegovih pesmih naslikala Jelka Reichman, otrokom na prisrčen način razlaga običaje, ki spremljajo letne čase. Od nekdaj je bila naklonjena tudi ilustriranju slovenskih ljudskih pesmic. Razpoznavnost njene likovne govorice temelji na posebnem odnosu do zgodb, ki jih obravnava in ki se jim posveti z vso vnemo ter pozornostjo. Verjame v lepši svet, takega tudi upodablja, kar kažejo tudi upodobitve otroških ljudskih pesmic z raznih koncev sveta *Čez vodico, čez rečico* (1985) in otroških ljudskih pesmic o živalih *Zajček sivi nagajivi* (2000). Morda té še posebej. Njen stik s preprostimi pesmicami za otroke je neposreden, zato je v teh njenih ilustracijah čutiti eno samo harmonijo. Pravljičnost sveta, ki jo s svojimi ilustracijami snuje, je zgrajena z bogastvom izraznih sredstev, ki jih ilustratorica zanesljivo vodi kot slikarka. Svojo neizmerno domišljijo deli z otroki, tako da jo sprejmejo za svojo, da vanjo verjamejo in si z njo odstirajo nova obzorja v ponujenih zgodbah. Najraje takih, ki se v vizualno podobo ponujajo s kratkimi verzi. S takim vodilom so nastale slikanice *Kdo bo z nami šel v gozdiček* (1986) hrvaškega pesnika Grogorja Viteza, *Abeceda*

⁵ Slikanica po pesnitvi Franceta Prešerna *Povodni mož* (Prešernova družba, Ljubljana, 1985) je bila uvrščena v Mednarodno mladinsko knjižnico v Münchnu (Internationale Jugendbibliothek), največjo knjižnico na svetu za mladinsko literaturo. Knjižnica vsako leto izda katalog *Bele vrane*, v katerega vključijo 200 najboljših novih knjižnih izdaj za otroke iz vsega sveta.

⁶ France Prešeren: *Od lepe Vide*, objava v knjigi *Rasla je Jelka*, Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2019, str. 332–347.

na polju in v gozdu (1986) Nika Grafenauerja in Otona Župančiča ter še vedno zelo popularne in ponatiskovane slikanice *Hi, konjiček* Anice Černejeve (1990). Vse, bolj ali manj poučne, poudarjajo lepoto in prijaznost sveta. Ilustratorka tudi sicer rada mlade bralce popelje čez magični mostiček, ki jim odstre pogled v domišljij-sko pokrajino, jim predstavi skrbno zasnovane like glavnih in stranskih junakov ter jim postopno razkrije ključne poudarke zgodb. Pri slikanicah Marjete Novak Kajzer *Arne na potepu* (1995) o majhnem črnem psu, češkega avtorja Karla Hrocha *O goski, ki se je učila peti* (1996) in Polonce Kovač *Mali medo* (2000) ilustratorka igro različnih pogledov uporabi kot vizualni ključ, ljubkost in natančnost, ki se prepletata s humorjem in hudomušno distanco, pa ostajata njena stalnica. Te njene ilustracije pristrčnih živali zato otroke navdušijo, motivirajo in o marsičem poučijo.

* * *

Sodelovanje z Janezom Bitencem, ki je v svojem širokem glasbenem opusu nanašal več kot 450 pesmic za otroke, je obrodilo mnoge sadove. Najprej je ilustrirala Bitenčeve *Tri muce* in druge glasbene pravljice (1986), nato je leta 1993 za zbirko *Mlada obzorja* (Obzorja, Maribor) ilustrirala *Take božične*, kasneje pa znova za Mladinsko knjigo glasbene slikanice *Poglejte ga, lisjaka* (1996), *Pisani klobuček* (2003), *Vrtiljak* (2008) in *Metuljček cekinček* (2015), v kateri je devetdeset vednozelenih pesmic za otroke. Pesmi so prepevale mnoge generacije otrok in jih bodo vedno nove. Z ilustracijami obogatene se lahko tudi zaigrajo, saj so v pesmarici za vse generacije na voljo tudi notni zapisi pesmi in zgoščenska.

Slikopis za otroke *Čez griček v gozdiček* (1995) je sestavljen iz trinajstih kratkih realističnih zgodb Anje Štefan. Literarni liki v slikopisu so večinoma poosebljene živali. Različno dolge zgodbe so napisane v obliki slikopisa, besedilo je torej delno izraženo z besedo in delno s sliko ilustratorke, da se otroci na prijeten način učijo branja. Kot so uganke pesnice Anje Štefan zvočne, preproste in razumljive, tako jih v veliki slikanici *Sto ugank* (2006) Reichmanova nazorno prevaja v podobe. Otrokom so v pomoč pri reševanju ugank, saj se v svoji polnosti, igrivosti in živobarvnosti izvrstno stapljajo s kratkimi verzi. Ilustracije odlikuje velika risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in neštetimi podrobnostmi ter vživetje v besedilo. Slikanica, ki je postala ena najbolj priljubljenih v zadnjem desetletju, govori večinoma o živalih, igračkah in predmetih za vsakdanjo rabo, ki jih otroci dobro poznajo ali pa se o njih učijo celo s pomočjo ugank.⁷ Iz verzov veje zvočnost, pesmi so preproste in razumljive, pri čemer so najmlajšim bralcem v pomoč pri reševanju še posebej ljubke ilustracije, ki se v svoji nazornosti, igrivosti in pisani barvitosti izvrstno stapljajo z verzi. Ni presenetljivo, da sta avtorici uspešno sodelovanje nadaljevali pri slikanici *Lonček na pike* (2008) in po nekaj letih ponovili z ugankami. Slikanica *Še sto ugank* (2014) je velika slikanica s stotimi novimi ugankami, zapisanimi z velikimi tiskanimi črkami. V pesničine sodobne prisposobe in opise, ki so blizu današnjim otrokom in jih poznajo iz vsakdanjega življenja, se je vživela tudi ilustratorka z igrivo občutenimi, pristrčnimi ilustracijami. Tudi v teh na eni strani povezanih različnih motivih pričara

⁷ Otroci pri treh do štirih letih se dobro odzivajo na logično sklepanje, zato je zanje (poleg pesmic, pravljic in pregovorov) predvsem zanimivo reševanje ugank ob pomoči ilustracij.

s čopičem sončne pokrajine otroških iger, očarljivih živali, rajskega cvetja ter vseh motivov, ki jih v likovno pripoved ponuja literarna predloga.

Da še posebej ljubi poezijo, se je pokazalo tudi pri slikanici *Zlata ladja* (2003), v kateri pesmi in ilustracije pripovedujejo zgodbe o Franci izpod klanca, ki ves dan melje hrano, o Juriju, ki riše po stenah in vratih, o kašlju, ki nagaja in razsaja, o urah, ki tiktakajo in uspravajo kužke in bele, črne, zlate in srebrne muce. Osrednje figure so včasih upodobljene na poenotenem barvnem ozadju, drugič je naslikanih detajlov več, a kompozicija je vselej jasno berljiva. Ponekod je opazna uporaba prefinjene perspektive, ki ilustracijam daje posebno globino. V slikanici *Mižemkriž* (2011) je upodobila pesmi Bine Štampe Žmavc, ki upesnjujejo pomembne dogodke v razvoju otroka. S svojimi ilustracijami Reichmanova vedno želi doseči čim bolj doživeto in mamljivo upodobitev tega, kar ji ponuja predloženo besedilo. Pri otrocih poskuša vzbuditi občutek, da je vse, kar je prikazano pravljjično, lahko tudi resnično, in da je resnično lahko istočasno tudi pravljjično. Knjiga *Najlepše pesmi o živalih* (2014) prinaša pesmi njej ljubih pesnikov in pesnic za otroke ter nekaj ljudskih. Sama je skrbno izbrala dvaindvajset pesmi o živalih in jih opremila z ilustracijami, ki so prej krasile naslovnice revij *Ciciban* in *Cicido*. Vsaka od njih – od *Kukavice* Janeza Bitenca do *Srne* Mateja Bora in čisto na koncu ljudske pesmice o sinički, ki poje cici cici do, kljub temu da je zunaj še zima – govori o drugi živali. Kot se Reichmanova pri ilustriranju pogloblja v neomejen domišljjijski svet otrok, tudi pri ilustriranju tako različnih živali najprej razišče njihove značaje. Primarni namen slikanice je spodbujanje kreativnega spoznavanja živalskega sveta s podobami, ki naj bi pri otrocih vzbudile željo po nadaljnjem raziskovanju živalskega kraljestva. V tem smislu je podobno strokovno podkrepjeno izpeljana tudi slikanica, ki otrokom nazorno približa sadje: zakladnico zanimivosti ter spremnih dejavnosti ponujajo zabavne pesmi o sadju Anje Štefan v slikanici *Sadje z naše ladje* (2016). Tako kot gredo hitro v uho pesmice, se zvedavega otroka dotaknejo prikupne in z vso natančnostjo z barvnimi svinčniki, suhimi pasteli in tempero izrisane ilustracije. Vsak kos sadja je docela realistično predstavljen, v slikanici nastopajo tudi značilno prisrčni otroci. Poučnemu besedilu so primerna spremljavanja ilustracije, v katerih ilustratorica ostaja zvesta svojemu slogu. Znova ji je uspelo z enostavnimi, a dobro izbranimi likovnimi prizorčki verze interpretacijsko odpreti in mlademu bralcu ponuditi možnosti različnega, večravninskega vstopa v dogajanje.

Slikanica *Hiša norčij* (2018) z verzi Jelene Isak Kres je nastajala drugače kot večina ilustratorkinih slikanic. Ljubke miške in papagaji, mali rakuni na rolgah, muzikalični slon, pingvini na sankah, zajčki v klobuku, male opice, ki igrajo bobne, in kužki, ki igrajo nogomet, so najprej nastali v podobi, šele nato tudi v besedi. Pri ustvarjanju teh samostojnih podob ni Reichmanova prav ničesar podcenjevala. Za zamišljene podobe je izkoristila ves svoj slikarski potencial, skrbno se je posvetila celostni podobi vsakega motiva, hkrati pa je bila pozorna na najmanjše podrobnosti, ki so prav tako pomembni členi posamične ilustracije, ki že same po sebi ponujajo zgodbe. Na njihovi osnovi so v založbi literarni del zaupali mlajši prevajalki Jelene Isak Kres. Njen pesniški prvenec je torej nastal ob opazovanju že ustvarjenih ilustracij, kar je zanimiv eksperiment, ne pa novost med slovenskimi slikanicami.⁸

⁸ Tako sta, recimo, nastali slikanici *Koncert* (2005), za katero je po ilustracijah Dušana Kluna verze napisal Tone Pavček, ilustracije Arjana Pregla za slikanico *Modro ne bo* (2013) pa je z verzi obogatil Tomaž Šalamun.

* * *

Ilustracije (redno sodeluje tudi z revijama *Cicido* in *Ciciban*) in vse druge podobe za otroke so tople, prijazne, prikupne, igrive, vesele, nežne, osrečujoče. So skladne z besedilom in likovno dognane ne glede na dolžino besedila. Odlikujejo jih velika risarska spretnost, drznost pri uporabi barve, kompozicijska usklajenost med barvo in nešteti upodobljenimi predmeti, naravo in figurami ter odlično poznavanje tematike. Tako kot prisluhne občutjem, ki ustrezajo nastajajočim knjigam, se je pred desetletjem vživela tudi v petdesetmetrsko poslikavo pročelja nove pediatrične klinike v Ljubljani ter zanjo – po naročilu Ministrstva za zdravje Slovenije – naredila ustrezne predloge. Monumentalni pravljичni spomenik *Štirje letni časi* je bil realiziran leta 2009. V simbolno pomenljive podobe letnih časov je Jelka Reichman naselila zdrave, srečne in vesele otoke, s čimer je sledila svojemu osnovnemu poslanstvu, osrečevanju. Tudi zato ne preseneča, da je zmodelirala kar nekaj punčk. In naredila *Dojenčkov album* (2007), ki je doslej našel dom že pri več kot 62.000 lastnikih. Njene ilustracije se pojavljajo tudi na mnogih voščilnicah, razglednicah in koledarjih za UNICEF, lončkih, darilnem papirju, darilnih vrečkah in po letu 2000 na natečajih izbranih predlogah za znamke Pošte Slovenije, ki so bile potem tudi večinoma realizirane. Knjiga *Čudežni vrt* (2009) je prva ilustratorkina antologija, ki jo je založba pripravila ob sedemdesetletnici njenega rojstva. Letos pa je ob njeni osemdesetletnici pri Mladinski knjigi⁹ v razkošni, jubilejni izdaji izšel nov antološki izbor ilustracij, ki jih je ustvarjala po pesniških predlogah. V knjigi *Rasla je Jelka* (2019) je več kot dvesto ilustracij pesmi predvsem po izboru ilustratorke. Poleg mnogih ljudskih pesmi njene podobe krasijo rime in uganke mnogih pomembnih slovenskih avtorjev za otroke od Frana Levstika do danes. Uvodno besedo (objavljeno v rokopisu) je napisala Jelka Reichman, knjigi je dodan tudi fotoalbum o njenem življenju ter nekateri citati likovnih in literarnih kritikov o njenem delu.

Imela je tudi veliko razstav, manjših in obsežnejših. V galerijskem okolju, v katerem so predstavljene originalne ilustracije, lahko veliko bolj natančno opazujemo tudi vse slikarske podrobnosti. Kvaliteta ilustracij se pokaže predvsem pri prefinjenih barvnih prehodih ter nanosih barve, s katerimi ilustratorka dosega skorajda otipljivo mehko, čeprav večinoma uporablja močne in intenzivne barve. Bolj so opazni tudi svetlobni poudarki, s katerimi gradi tudi najbolj nežne in lirične naglase. V nasprotju z galerijsko postavitvijo je knjižna izdaja sklenjena celota, v kateri si ilustracije sledijo v točno določenem zaporedju in jih bralec dojema sočasno z zveni in pomeni besed. Izbor ilustracij iz različnih zgodb pa lahko na razstavi ustvari čisto svojo pripoved ter tako gledalcu ponuja možnost osebne domišljjske

⁹ Ilustratorke za otroke vseh generacij, ki so imeli v rokah knjige z njenimi ilustracijami v zadnjih petinpetdesetih letih, je s svojo priljubljenostjo lahko hvaležna predvsem založba Mladinska knjiga, s katero ilustratorka sodeluje že od leta 1964. Od takrat do danes je natisnila več kot dva milijona knjig s podobami Jelke Reichman. Največ, kar dvesto tisoč izvodov je bilo natisnjene slikanice Kovičevega *Mačka Murija* in sto tisoč slikanice *Moj prijatelj Piki Jakob* ter prav toliko slikanice *Šivilja in škarjice* Dragotina Ketteja. Od leta 2001 vsako leto izide pravljичni koledar z njenimi ilustracijami, ki vse leto krasi več kot deset tisoč domov. Prva antologija *Čudežni vrt*, zgodbe in pesmi s podobami jelke Reichman (2009) je bila doslej natisnjena v 30.000 izvodih. Že prvi natis nove antološke knjige *Rasla je Jelka* na 384 straneh je izšel v nakladi 5500 izvodov, kar je izjemno visoka številka za slovenski knjigotrški prostor.

interpretacije. Nekaj njenih ilustracij, ob katerih je umetnostna zgodovinarica Maruša Avguštin med drugim zapisala, da »življenjski optimizem in ljubezen do otrok, ki veje iz slikarkinih ilustracij, dobiva v današnjem času zopet veljavo«, je tudi v zbirki ilustracij Galerije Šivčeva hiša v Radovljici.

Kot se je usoda knjižne ilustracije kot posebne likovne zvrsti v zgodovini spreminjala, tako se je tudi kritiško vrednotenje te pomembne vizualne ustvarjalnosti. Sprejemanje in zavračanje določenih smeri ilustriranja ni enako kot pred pol stoletja, spremenili so se pogoji, namen in posledično tudi kriteriji. Če smo včasih govorili, da je ilustracija spregledana likovna zvrst, temu danes ni tako. Ves svet je preko elektronskih medijev na dlani današnji mladi generaciji, ki odraža ob sintetičnih dražljajih, ki sevajo iz naprav, nenehno navzočih v naših dlaneh. Prav zato je ta likovna zvrst vse bolj pomembna za vzgojo mladih generacij. Dober ilustrator mora znati pripovedovati s svojim nagovorom, ki mora biti nedvomno utemeljen s slikarsko izkušnjo. Le-ta je razvidna iz uporabe barv, tehnike in veščine ilustriranja z njimi, pa tudi v izrabi svetlobe kot ene temeljnih prvin slikanih zgodb, hkrati pa mora vsem besedilom najprej zlesti pod kožo, jih posvojiti.¹⁰ Jelka Reichman se v svojih delih veliko ukvarja tako s samo vsebino kot tudi z medijem podobe in oboje poskuša uravnoteženo spojiti v enovit likovni izraz. Zanj ustvarjanje vsake nove ilustracije zahteva skrajno zbranost, navdih in potrpljenje, taka potreba po izražanju skozi slikanje je del nje, odkar pomni. Risanje je zanj način življenja, karkoli gleda, karkoli jo obdaja, poveže s svojim delom. Seveda je risala za svoja otroka, hčerko in sina, ko sta bila majhna, in potem za njune otroke, svoje vnuke. In za vse otroke, ki imajo radi knjige in pravljičen svet v njih. A ves čas je tudi hranila otroško dušo v sebi in se s svojimi liki potepala po ljubljennem mestu¹¹, v katerem živi že vse svoje življenje.

Viri

Slovenska slikanica in knjižna ilustracija za mladino, 1945–1975. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1975.

Tatjana Pregl, 1979: *Slovenska knjižna ilustracija.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Mednarodna mladinska knjižnica v Münchnu, katalog *Bele vrane: Slovenske Bele vrane (1984–)*, spletna stran Slovenske sekcije IBBY (zapis: Zalika Snoj Verbovšek): http://www.ibby.si/images/stories/ibby/Bele_vrane/Slovenske_Bele_vrane_19842017.pdf.

Tatjana Pregl Kobe, 1993: *Jelka Reichman: Ilustracije*, zloženka. Kanal ob Soči: Galerija Rika Debenjaka.

Tatjana Pregl Kobe, 1998: *Upodobljene besede.* Grosuplje: Mondena.

Maruša Avguštin, 2003: *O ilustracijah in ilustratorjih*, katalog *Zbirka ilustracij.* Radovljica: Galerija Šivčeva hiša. 7–11.

Album ilustratorjev, *Jelka Reichman.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2005. Str. 56.

Kristina Picco, 2012: *Slikanice za mladostnike in odrasle.* Bukla 76 (4. 4. 2012).

¹⁰ Tatjana Pregl Kobe, *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas* (predavanje), Galerija Velenje, 1. 10. 2019.

¹¹ Leta 2016 je Jelka Reichman postala častna meščanka Ljubljane.

Tatjana Pregl Kobe, 2014: *Ilustracije ugank Jelke Reichman*. Kranj: Mestna knjižnica Kranj, katalog, 18. 12. 2014–18. 3. 2015.

Nataša Smolič, 2019: *Čudoviti svet ilustracij*, 13. Slovenski bienale ilustracije, katalog. Ljubljana: Cankarjev dom in Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov – ilustratorska sekcija, 27. 3.–19. 5. 2019, str. 6.

Barbara Pokorny, 2019: *Vsi smo včasih radi otroci*. Uvod v katalog razstave *Jelka Reichman: Ilustracije za vse generacije*. Velenje: Galerija Velenje, 5. 9. 2019–5.10. 2019.

Tatjana Pregl Kobe, 2019: *Ilustracija v času, ki na avtocesti informacij drvi mimo nas*, predavanje. Velenje: Galerija Velenje, 1. 10. 2019.

Milena Koren Božiček: *Najbolj zanimiva je lepota*. strokovno besedilo v katalogu razstave *Jelka Reichman: Ilustracije za vse generacije*. Velenje: Galerija Velenje, 5. 9. 2019–5.10. 2019.

Rasla je Jelka. Najlepše pesmi s podobami Jelke Reichman. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2019.